

WB

Ա.Ս.ՆՈՎԻԿՈՎ-
- ՊՐԻՔՈՅ

ԾԱՀՃՈՒՏՈՒՄ

ՀԱՅՊԵՏՆՐԱՏ

891. 715

G-91

Ա. Ս. ՆՈՎԻԿՈՎ-ՊՐԻՐՈՅ

30 MAY 2011

ՃԱՅՃՈՒՏՈՒՄ

Քարտ. Լ. Տ. ԳՐԻԳՐՅԱՆ

Նկարները Ս. ԲՈՒՄԻ

53-8103

ՀԱՅՊԵՏՐԱՏ

ՀԱՅԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1940

А. С. НОВИКОВ-ПРИБОЙ
СРЕДИ ТОПИ
Гиз Арм. ССР, Ереван, 1940 г.

60133-67

Գլավիտի լիազոր՝ Զ-1079. Հրատ. 5128.
Պատվեր 50. Տիրած 4000.
Քուղթ 62x94. Տպագրական 21/2 մամուլ.
Մեկ մամուլում 24,480 նշան.
Հանձնված և արտադրության 10 հունվ. 1940 թ.
Ստորագրված և տպագր. 29 փետրվարի 1940 թ.
Հայկետհրատի տպարան, Ֆերհան, Լենինի, 65.

Սեպտեմբերի կեսն է, բայց անտառում ամառվա ողես
տաք է: Բազմաճյուղ ծառերի վերեր պարզ կապույտն է՝
առանց վոչ մի ամպի: Խիտ ծառերի միջից վոսկե ման-
վածք է հոսում: Կանաչը, շողշողալով, արդեն վառվում է
գեղին ու բոսոր գույներով: Արեն աշնան հագուստներ է
գործում: Անուշաբույր քամին խճճվում է ճյուղերի մեջ,
շրջյունով պոկոտում է չորացած տերևները և, կարծես
զվարճանալով, յերկար ժամանակ պտտում է նրանց ողում:

Յերկու վորսորդ վոտներով խշխշացնում են թափված
տերևների վափուկ գորգի վրա: Յերկուսն էլ թրջվել են
քրտնեղից, յուրաքանչյուրի ուսին, պալուսակի մեջ, տաք
հագուստ և ուտելիք կա, իսկ ձեռներին՝ պատրաստ դը-
րությամբ մի-մի հրացան: Առջևից քայլում է Մաքսիմիչը,
գեր, միջահասակ մի գլուղացի: Նա անտառապահի տղա
յե, ծնվել ու մեծացել է անտառում և փոքրուց զբաղվել
է վորսով: Հիմա նա արդեն մոտ 40 տարեկան է: Նրան
ծանոթ են այստեղի բոլոր վայրերը, ինչպես իր կիսաբաց
բակը, ծոված և ժամանակի ընթացքում սևացած խրճի-
թով: Նա գիտի բոլոր վորսերի սովորությունները, ինչպես
իր շառատ զամբիկինը: Նրա յետևից, հաճախ սայթաքե-
լով, քայլում է տասչորս տարեկան Կոլյան: Այս փոքրիկ,
շիկահեր մարդը մայրաքաղաքի բնակիչ է, վորն ընկել է
անտառի խորքերը իր հոր բարեկամների միջոցով:

Զնայած հոգնածությանը, նա այնպիսի տեսք ունի,
վոր կարծես թե նվաճել է ամբողջ Յեվրոպան: Միթե նա
խկական վորսորդ չէ, քանի վոր նրա ձեռքին 24 արա-

մաշափի Փրանսիական հրացան կա, իսկ կողքին կախված են յերկու սալամբ: Ճիշտ է, ալի սալամբներին հրապուրել, ե Մաքսիմիչը, բայց դա կարևոր չի: Հե՛ վոր նրանց թնուամենայնիվ հոլյան ե սպանել:

Մաքսիմիչը ե հոլյան արդեն յերկրորդ տարին ե, ինչ բարեկամութուն են անում: Նրանք չեն կարողանում մեկն առանց մյուսի յուրա գնալ: Յերիտասարդ վորսորդը քաղաքից բերում ե վորսորդական պարեն, իսկ Մաքսիմիչը ծանոթացնում ե նրան իսկական վորսորդությանը: Վորսը, անկախ նրանից թե ով վորքան ե սպանել, կիտում են:

Յերկու որ ե, ինչ նրանք վորս են վորո՞նում, տակն ու վրա ելին արել շատ լճեր, բայց իզուր: Իսկ բազերը, հեռանալու պատրաստվելով, յերամներով թաքնված են մոտիկում ինչ վոր տեղ, վոչ ավելի քան մեկ քառակուսի վերստ տարածության վրա: Յեվ միայն յերեկ յերեկոյան վերջապես գտան: Մաքսիմիչը բարձրացավ ամենաբարձր յեղևնու վրա, հագլիվ անցնելով նրա փշոտ տերևների միջից ե հայտնվեց անտառի զլխին: Մայրամուտին նա հրձվանքով գոչեց բարձրից.

— Ահա, մի արտել բարձրացավ:

— Վերտեղից, — հարցրեց հոլյան:

— Սառանի վորջից:

— Իսկ դու ինչ գիտես Մաքսիմիչ, չե՞ վոր այստեղ շատ լճեր կան:

Մինչև այժմ յես չեմ սխալվել:

Մի քանի րոպեյից հետո ավելի զմայլված ե բարձր ձայն լսվեց.

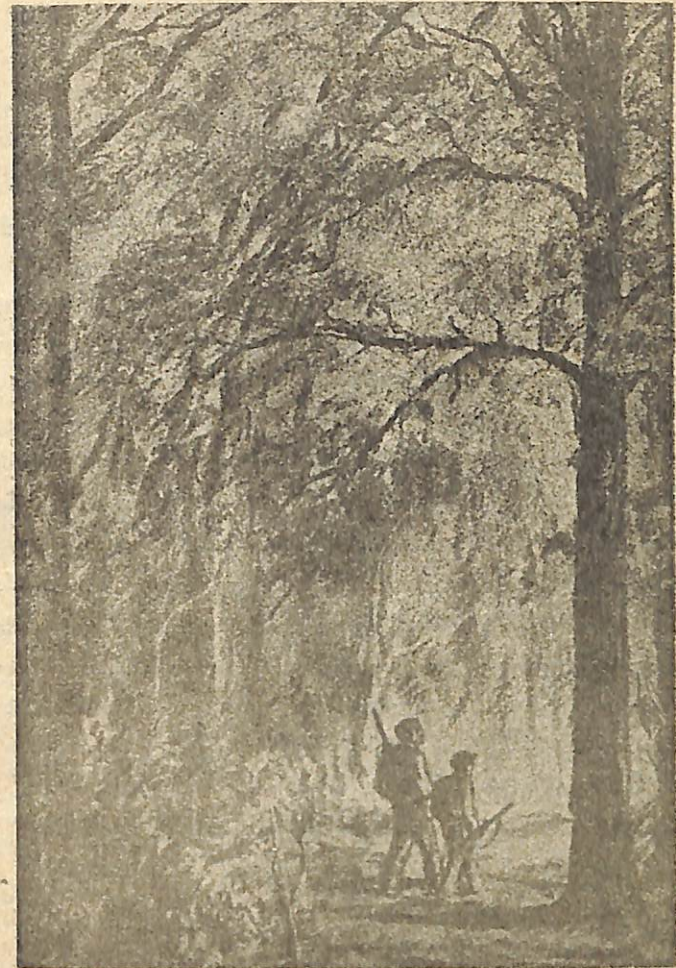
— Նալիր, նալիր, դարձյալ մի խումբ: Ամպ ե:

Ուրախութունից հոլյան թռչկոտում եր:

— Ա, թե կվ բսանք, հա:

Իջնելիս, Մաքսիմիչը զարմացրեց իր բարեկամին, նա

արագ, կարծես ճյուղնապատ սարից, ցած եր սողում յեղևնու ճյուղերի ծալրերով, բռնելով նրանցից: Յերևան

Գնում են դանդաղ, ափանջները
սրած անտառի լուսքյանը:

Հուլիսը բարձրացնելով, սարսափով դիտում եր՝ ահա վայր
կընկնի:

Այսօր, կարմիր վորս անելուց հետո, նրանք ուղղվում

են դեպի Սատանի փորժը: Շտապելու կարիք չկա. կեսօրը դեռ նոր է անցել: Քայլում են դանդաղ, ականջ դնելով խիտ անտառին:

Մաքսիմիչը, դառնալով դեպի փոքրիկը, ժպտում է.

— Չե՞ս հոգնել, յեղբայր:

— Սի բիչ:

Մաքսիմիչը կյորադեմ է, մի քիչ չեչոտ, փոքրիկ, նոսր բեխերով: Անտառում նրա դեմքը միշտ հանդիսա-վոր—պայծառ արտահայտություն է ստանում:

— Այստեղ մոտիկ մի լիճ կա, վորտեղ միշտ բաղեր են լինում: Անցնենք դեպի այն կողմը:

— Լավ,—համաձայնում է յերիտասարդ վորսորդը:

Լիճը շրջապատված է խոշոր անտառով: Միայն մի կողմից նրան զիմհար է լինում մի բացատ, վորը վերջա-նում է մանր թփուտով: Այստեղից ավելի հարմար է վոր-սին մոտենալ: Յերկու վորսորդները կռացած, քայլում են կամաց և զգուշ: Դեղին-կարմիր հատապուղներով ծածկված փոնջնուն մոտենալով, Մաքսիմիչը բարձրանում է, անբնական ձևով յերկարացնում վիզը: Նրա գորշ աչ-քերը խուզարկում են ճահճային խոտերով ծածկված ջրի մակերևույթը:

— Մեկը կա,—շշնջում է նա:

— Վճրտեղ,—հուզվելով հարցնում է Կոլյան:

— Նայիր իմ ձեռքի ուղղությամբ:

— Տեսնա՞, տեսնա՞: Կրակե՞մ:

— Կրակիր:

Հրացանը պայթեց: Լճի վրա պտտվելով, ծփում եք բաղը:

— Դիպավ, դիպավ,—զոռաց Կոլյան:

— Ապրես,—հավանություն տվեց Մաքսիմիչը:

Սպանվածը մալր բաղ եր: Բայց թե ինչպես վերց-նել: Շու՛ն չկա, իսկ մարդկանց համար վտանգավոր

է այնտեղ մտնել՝ խոր է և ճահճային խոտի մեջ հեշ-տությամբ կարելի չէ խճճվել:

Կոլյայի ուրախությունը հուսահատության է փոխ-վում:

— Ի՞նչ է, Մաքսիմիչ, ուրեմն մեր բաղը կորած:

— Կորչելը յերբեք չի կորչի: Միայն ափսոս, վոր շատ ժամանակ պիտի կորցնենք:

— Արի հանենք:

Մաքսիմիչը հանկարծ հարցնում է.

— Ուզո՞ւմ ես, քո բաղն առանց մեզ ափը դուրս գա: Տղան աչքերը լայնացնում է.

— Այդ ի՞նչպես պիտի անես: Նա արդեն փորը դեպի վեր ջրջեց, Մատկել է:

— Ուրեմն, ավելի լավ: Գործն ավելի շուտ կհա-ջողվի:

— Ծիշո՛ւ, Մաքսիմիչ:

— Սերուցքով խեղդվեմ, թե սուտ եմ ասում:

Յե՛վ մի քիչ մտածելով, ավելացնում է.

— Ասենք, զուր եմ շատախոսում: Ավելի լավ է արի նախաճաշենք և նստենք: Գուցե ելի բաղեր գնա: Այն ժամանակ կհանենք: Թե չե՛ մեկի համար չարչարվել չարժե:

Յերկուսն ել պահվեցին թփերում: Ավագ վորսորդը պա-յուսակից հաց է հանում, իսկ կրտսերը՝ խոզի ճարպ: Լուությամբ վոշնչացնում են ուտելիքը: Մաքսիմիչը, դի-տելով լիճը, ինչ վոր նպատակով հրացանը պատրաստ է պահում, իսկ տղան նայում է նրան, չհասկանալով, թե ինչու յե նա լարում իր ուշադրությունը: Յերբեմն Կոլ-յան հայացք է գցում սպանված բաղի վրա. անշարժ պառկած է ջրի վրա: Անցնում է մի ժամ, գուցե և ավե-լի, վաղուց հաց կերել, վերջացրել են: Տխուր է: Մակայն Մաքսիմիչը խստապահանջ է. չի կարելի վո՛չ խոսել և վո՛չ ել շարժվել:

Հանկարծ թփերի միջից ինչ վոր բան յերևաց, քարի նման իջնելով լճի վրա Յեվ անմիջապես տղան զգաց մեծ թևերի թափահարում: Մաքսիմիչն ամբողջովին լարվեց, կծկվեց: Նրա աջ ձեռքում հրացանը չխշխկաց: Հետեվյալ վայրկյանին նա գազանի ճարպիկությամբ դուրս ցատկեց թփերի տակից: Յերկու կրկնահատ կրակոցներ խլացրին անտառը: Այդ բոլորն այնպիսի արագությամբ կատարվեց, վոր Կոլյան վոչինչ չհասկացավ:

— Ստացիր քո բաղը:

Բացատում իրար կողքի ընկած ելին բաղը և բաղեն: Փետրավոր գիշատիչը, արյունլվիկ յեղած, անոգնակա նորեն թափահարում եր մի թևը: Զղածգորեն սեղմվեցին նրա ճանկերը, խրվելով խոտերի արմատների մեջ: Սրտենա աչքերը միզապատվեցին հոգևարքի ցավից և զայլքով չնայում ելին վորսորդներին:

Ծառացած կանգնած եր Կոլյան ապշած և՛ վորսորդի ճաքակտթյունից, և՛ լուռ մեռնող բաղեից:

— Գնանք, — ասում ե Մաքսիմիչը, վերցնելով բաղը:

— Իսկ բաղեն չվերցնենք:

— Ինչներև ե պետք: Միայն ավելորդ ծանրություն կլինի:

Բայելով Մաքսիմիչի յետևից, տղան մտածում ե, թե ինչպես ե վերադառնալու Մոսկվա: Այնքան նոր տպավորություններ կան: Իրեն լսելիս, ընկերների բերանները բաց կմնա:

Մոտ յերկու վերստ անցնելով, Մաքսիմիչը հայտարարում ե.

— Սառանի վորջը մոտ ե: Իսկ մենք այնտեղ պետք ե վինենք միայն յերեկոյան: Առայժմ հանգստանանք:

Ցած դնելով պալուսակները, վորսորդները ձգվեցին բացատում, հին, հաստ կաղնու մոտ, վորն այնքան հաստառ ու պինդ ամրացել եր գետնի մեջ: Դարեր են ան-

ցել, ինչ նա գցել ե իր առաջին արմատը: Վերջան ե մտածում դարձյալ ապրել աշխարհում:

Մաքսիմիչը, արևից աչքերը կկոցելով, հարցուփորձ ե անում քաղաքի մասին: Կոլյան սկզբում զժկամությամբ ե պատասխանում. չե՞ վոր անտառում չափազանց լավ ե: Հիանում ե գույնավոր հագուստ հագած թղթիով: Ահա և լորին, վոր նոսրացել ե մյուս ծառերից շուտ: Աշունը կարծես նրա տերևների վրա ձյնի դեղնուց ե լցրել: Բացառի մյուս ծայրում, խիտ և հյութալի կարմրին ե տալիս արոսներն, հեռվից բոցավառվող խարույկի նմանվելով:

— Գիտե՞ս թե հիմա ինչպիսի ուղիտ-հեռախոսներ են կառուցում:

— Ի՞նչպիսի:

— Այնպիսին, վոր հազար վերստ հեռավոր վայրից կարելի յե խոսել: Յերաժշտություն ել կարելի յե լսել:

— Սառանան տանի: Հազար վերստ:

Կոլյային դուր ե գալիս, վոր Մաքսիմիչը լսում ե իրեն: Պատմում ե մինչև հարյուր հոգի ճամբորդ վերցնող ոգանավերի և տեխնիկայի այլ հրաշքների մասին: Վերջապես հաղորդում ե գիտության շշմեցուցիչ նորությունը, մարդկային որգանիզմի յերիտասարդացման մասին:

Մաքսիմիչը նույնիսկ վեր ե կենում տեղից:

— Ձե, դու կատակ ես անում:

— Ամենին վոչ:

— Ծերունուն կարող են յերիտասարդ դարձնել:

— Այո:

— Իսկ դու վերտեղից գիտես:

— Մոսկվայում մեր տուն ե գալիս մեր բարեկամ կին-բժիշկ Մարիա Ֆեոդորովնան: Նա պատմում եր այդ մասին մորս և հորս: Իսկ յես խնդիրներ եյի վրձում և ամեն ինչ լսեցի:

Մաքսիմիչը նորից պառկեց, վոտքերն ու ձեռքերը ձգելով:

— Այ թե ինչ գործեր կան: Տես թե վոլտեղ կարող են հասնել գիտնականները:

Յերկար ժամանակ լուռ էին, ունկնդրելով անտառի կամացուկ շարշուռներն: Կոլյան նայում է յերկնազուլն լուսաբացատներին: Պոկվելով հարազատ ճյուղերից, ընկնում են տերևները, իսկ նրան թվում է, թե վոսկի թիթեռներ կան երևում:

Հոգնած, արևի ջերմությամբ փաղաքշած տղան պինդ քնեց:

Յերկինքը շեղում է իր կրակե աչքը, յերկարացնելով ատվերները: Քամին դադարել է: Վոչ մի ճյուղ չի շարժվում: Հյուսիսայնայնից և աննշմարելի կերպով թառամում է անտառը, խորասուզվելով իմաստուն հանգստի մեջ:

Քնից կշտանալով, վորսորդները գնում են դեպի Սատանայի վորջր: Նրա շուրջը կես վերստ տարածության վրա, իսկ յերբեմն և ավելի, անանցանելի ճահճուտ է, ուռուտ, սև լաստենուլ բաշեր: Լիճն անմատչելի չէ: Միայն Մաքսիմիչին է հայտնի մուտքը դեպի կենտրոն, վորտեղ ջրի պարզ մակերևույթն է, և ուր, գիշերային խնճուղից վերադառնալով, նստում են բաղերը:

— Ինչպես պայմանավորվել ենք, այստեղ յես քո հրամանատարն եմ, — շնչում է Մաքսիմիչը, հանկարծ դաժան տեսք ընդունելով: — Իսկ քաղաքում դու իմ հրամանատարը կլինես: Թեև դու իմ փոքր բարեկամն ես, բայց տես, վոր կարգապահություն լինի: Հակառակ դեպքում յես իսկույն դդակդ կդգեմ:

— Լավ, — դժգոհությամբ պատասխանում է Կոլյան:

Հիմա յուրաքանչյուրի ձեռքին մի-մի ձող կա: Ձողով գննելով ճահճի հատակը, վորսորդները դանդաղ առաջ են շարժվում: Խանդարում է խիտ ուռուտը, բայց նա յեր,

փրկում է ճահճուտից: Ամենափոքր սխալ կատարելիս, վոտքը սուզվում է ծնկից բարձր: Շարունակ հարկավոր է աջ կամ ձախ ծռել ճամփան, վորպեսզի անցնեն ընկած ծառի բնի վրայով կամ թռչեն մի թփուտից մյուսի վրա: Նեղում է բարձր, մեկ սաժին բարձրություն ունեցող յեղիճը, այրելով յերեսներն ու ձեռքերը: Իսկ այնտեղ, վորտեղ փոքր ինչ չոր է, ամեն ինչ կաշուն կերպով ընդգրկել է դալուկը, վորը ստիպված են կտրտել ձեռքերով: Յեվ առաջից և՛ կողքերից, ծառացած հրեշների նման, բարձրանում են լաստենուլ տակն ու վրա յեղած արմատները: Բոշխը մարմին է կարատում, մարմնահատը հագուստն է պատառուտում: Իսկ վոր գլխավորն է՝ այնտեղ վոչինչ հուսալի չէ, զգուշացի՛ր, վոր վոտքդ փայտի վրան չգնես. նա արտաքինից առողջ է, սակայն ժամանակի ընթացքում ներսը փտել է: Ճահճախոտերով ծածկված գետինը ալեծածանվում է վոտքի տակ, սպառնում է քաշել մածուցիկ ցեխի մեջ, կլանել ամբողջովին՝ վոտքից մինչև գլուխ: Յետևում, այնտեղ, վորտեղից վորսորդներն արդեն անցել են, դեռ յերկար ժամանակ ճըլփում է անհանգիստ յեղած ճահճուտը, փուչիկներ առաջացնելով:

Տղան առաջին անգամն է յեկել այս ճահճային — անտառային խուլ անկյունները: Սարսափելի չէ: Ուր է տանում իրեն այս ամրակազմ մարդը: Գոնե մի բաղ տեսներ: Վոչինչ: Մեռելային լուծթյուն է:

Հանկարծ նրա վոտքի տակ կոտրվեց ծոված թուփը. նա յերկու վոտքով անմիջապես խրվեց ճահճուտի մեջ: Ուզում եր դուրս պրծնել, բայց ավելի խորասուզվեց: Նրա աչքերը մթնեցին, ծառերը շարժվեցին կարծես: Ձեռքերն ու վոտքերը վոչ մի հենարան չունեն: Նա վրդովված գոռաց:

— Մաքսիմիչ, Մաքսիմիչ:

— Կամաց, — դառնալով ճչաց նա բարկացած:

Նա պինդ բռնեց Կոլյայի ձեռքից և դուրս քաշեց, ինչպես բոխկը մարգից:

Կարծես թքոտ բերանով չալապցրեց ճահճուտը:

— Տես, թե ուր ես քայլում: Սա Մոսկվայի զբոսարանը չէ:

Վորքան հեռանում են, այնքան խորանում է ճահճուտը: Բայց այստեղ անցնելն ավելի հեշտ է. անցնում են կտրտած լաստենիների վրայով, վոր առաջ կտրտել է Մաքսիմիչը: Վորսորդների վերջին կայանը մեծ հողաթմբերն են. նրանցից մեկը քառակուսի սաժենի չափ մի կողի յե: Նրա յեղրերին բարձրանում են լաստենու ծառեր: Ճանջված, բրտնքից ու ջրից թրջված վորսորդները ուրախությամբ են բարձրանում այդ հողակուլտի վրա: Այստեղ չոր է: Կամացուկ փոխում են իրենց շորերը և թաղիքն փոխամաններ հագնում:

Նրանց առաջ տարածվում է յերկարավուն, վոչ այնքան մեծ մի լիճ: Նրա շուրջը լաստենու անտառի բարձր պատ է: Այդ պատը վերևում հյուսված է վորոշ մասերում թուխ գույն ստացած ճյուղերից, իսկ ցածի մասում ծածկված է խիտ ուռուտով, յեղեգնուտով և այլ ճահճային բույսերով: Լճի ջուրը մուգ գույն ունի և փայլում է կանգի ձեթի նման:

Մարտական պահակետը խիտ հարմար է, այնտեղից, թաքնվելով թփերի յետևը, կարելի յե կրակել լճի ուղածդ կողմը:

Լճի յետևում, ծայրից վոչ հեռու, կա միայնակ մի սոճի: Այդ սոճին կարծես թե պահպանում է Սատանի վորջը, իր փշաթաղ բարձր տարածելով լաստենիների վրա:

— Այ, քեզ հրաշք, — շնչում է զարմացած Կոլյան:

— Ի՞նչը, — հարցնում է Մաքսիմիչը:

— Այսպիսի ճահճուտում հանկարծ սոճի:

— Այո, նրա միջոցով յես յերեկ հասկացա, վոր

այստեղ է գտնվում յերամը: Յեվ չեմ սխալվել: Տեսնում ես, ամեն տեղ, ինչպես թռչնանոցում, փետուր ու բմբուլ է թափված թե հողակուլտերի և թե ջրի վրա:

— Այ, թե ի՞նչ:

Մաքսիմիչը խստիվ պատվիրում է.

— Բավական է: Այլևս վոչ մի ձայն չլսվի:

Սպասում են, վախենալով շարժվել, կաշում են գետնից: Աչքերը հառել են դասարկ լճին: Սատանի վորջը լռել է, կարծես սուզված է իր խավար մտքերի մեջ: Ճահճուտը փափսում է, փուչիկներ բաց թողնելով: Յերբեմն ձուկը, իր արծաթե թեփուկները փայլեցնելով, ծփում է սե ջրի մեջ: Բայց բազենն այստեղ են: Նրանք գիտեն, վոր ինչ վոր մեկը յեկել ու յետ չի գնացել և այժմ ունկընդում են զգաստ ամենափոքրիկ շարշյունի:

Կոլյային այդ անշարժությունը ձանձրացրել է: Նա ուզում է շրջվել, փոխել իր հոգնած մարմնի դիրքը: Մաքսիմիչը բռնեցք է ցույց տալիս նրան: Տղան ուռեցնում է շրթունքները և հարյուրերորդ անգամ սկսում հետաքրքրվել սպանված վորսով, գնում է թեփերը, վոտքերը, նայելով կտցի մեջը, պոչի տակը:

Մի քիչ հետո ձայներ լսվեցին, յեղեգների շրջյուն, արմատներն ու խոտերը գնող բազերի կտուցների շրթուկոց: Ավագ վորսորդն ուրախ աչքով է անում, այսինքն թե՛ ավար կուռենանք: Յերկուսն ել բերանները բաց լքում են, նույն ձևով ել ժպտում են յուր, անհնչյուն, միայն ավ' լի լայն բաց անելով շրթունքները: Նրանից նրանց դեմքերը հիմար են դառնում:

Վերջապես լճի վրա անաղմուկ դուրս է գալիս մի բադ: Նա կանգ է առնում և զգուշ դիտում իր շուրջը:

«Կրակ...»

Նրա ձայնը ցածր է: Ինչպես յերևում է, կյանքի մեծ փորձ ունեցող մայր բադ է:

Մի փոքր լուելով, բազը նորից ե կոնչում: Ինչ վոր հեռու տեղից նրան ձայնակցում ե մյուսը, ապա յերրորդը: Լճի մակերեսն են գալիս մի քանի մայր բազեր: Նրանց թիվը բոպե առ բոպե ավելանում ե: Հիմա նրանք քաշվում են դեպի կենտրոնը, կարծես միտինգի յեն գալիս չորս կողմից: Շուտով արդեն լճի վրա դատարկ տեղ չի մնում, ամբողջ մակերևույթը կենդանացել ե, գորշացել ե թռչուններից: Վորքան են նրանք, Հազմը, թե ավելի: Շարունակում են առաջվա նման կոնչալ, ժամանակ առ ժամանակ կարծես ինչ վոր բանի մասին նախազգուշացնելով իրար:

Թաքնված վորսորդները հազիվ են շնչում և արդեն թմրած մարմնի հոգնածությունը չեն զգում: Ցնցվում են մկանները, վառվում են այտերը, գիշատիչ ազահությամբ փայլում են աչքերը:

Բազերը սկսում են լողանալ, գեղեցկանալ: Սուզվում են, ծփում, ջրակաթիլներ բարձրացնելով: Մի քանիսը թափահարում են թևերը, կարծես փորձելով նրանց առաձգականությունը: Կոնչում են ավելի ուրախ և հաճախ, կարծես լցված են ինչ վոր աշխույժ տրամադրությամբ: Դա յերկար չի տևում: Ընդհատելով զվարճալի խոսակցությունը, հանկարծ լուռն են, նստում հանգիստ, միայն նայում են իրար, գլուխները թափահարելով, կարծես ինչ վոր մի բանի ընդհանուր հավանություն տալով:

Արևը հրաժեշտ ե տալիս անտառին, լուսավորելով միայն ծառերի կատարները: Յածից խոնավության շունչ ե փչում:

Հանկարծ կոնչում ե մի բազ, կոնչում ե բարձր, կարծես կոչ ե անում մյուսներին: Յեվ իսկույն լարված լությունը կարծես ճաքում ե, պատռվում: Ողբ լցվում ե զորդյունով և թափահարվող թևերի շչունով: Բարձրանում ե ահագին յերամբ: Բազերը թռան վոչ թե միայն

ճից, այլև նրա յեզրերից, խոտերի և թփերի միջից: Թվում եր, թե Սատանի վորջի վրա փոթորիկ ե բարձրացել:

Կոլյան ցնցվեց, գլուխը պտտեց: Մաքսիմիչը հրեց նրա կողքը:

Վորսորդները, դարանամուտ յեղած
հազիվ են շնչում...

Կարճ ժամանակով լուսթյուն տիրեց: Լճի մեջ մնացած բազերը խաղաղվեցին, նստած եյին անշարժ, յերկար վզները ձգած, կարծես սպասում եյին հրամանի: Դարձյալ լավեց կռչի ձայնը: Թնդաց նոր յերամը, ճախրելով և պտտվելով գորշ հողմի նման:

Իսկ յերբ լիճը դատարկվեց, Մաքսիմիչը կանգնեց ու առաց:

— Բոլորը թռան: Մնացել են միայն մի քանի պահակ—բազեր: Հիմա կարելի չե խոսել և աղմկել ցանկացածի չափ: Կոլյան, վոր չափազանց զրգուլած էր, հարց ու փորձե անում:

— Ինչո՞ւ համար են մնացել պահակները:

Մաքսիմիչի դեմքը ծածկվում է լայն ժպիտով:

— Կարող և վաղը մառախուղ լինել: Այդ դեպքում վաղ վերադարձող բազերն ինչպես կարող են գտնել իրենց լիճը: Ահա այստեղ մնացողները ձայն կտան նրանց, այսինքն թե այստեղ յեկեք: Յեղբայրս, թռչուններն ել իրենց կարգ ու կանոնն ունեն: Այսպես եմ կարծում յես: Իսկ յեթե լուրջ ասելու լինենք, սատանան զիտե, թե ինչո՞ւ չեն մնացել:

— Բա ինչո՞ւ մենք չկրակեցինք: Այնքան հարմար եյինք նստած: Իսկույն կարող եյինք մի-յերկու տամսյակ սպանել:

— Վաղը կսպանենք, հարազատս, վաղը:

— Իսկ ո՞ւր թռան բազերը:

— Մարգագետինները, կերակրվելու:

— Իսկ մարգագետինները հեռու չեն:

— Մի քսան վերստ հեռու, գուցե և ավելի:

Տղան դեռ շատ հարցեր ունի, բայց Մաքսիմիչը ժամանակ չունի պատասխանելու: Կացինը վերցրած, նա շորուկների վրայով գնում և դեպի չոր լաստենին, վոր լամբողջ գիշերվա համար վառելիք պատրաստի: Գիշեր ե:

Հողակուլտի վրա ճթճթում ե խարուչիը, թեյամանը տաքացնելով: Բոցի լույսից պատռվող մթուժյունը շարժվում ե, շողքերը կարծես վախեցած այս ու այն կողմ են նետվում: Լիճը բոցավառվում ե վոսկե ցուլքերով:

Վորսորդներն ընթրիքը վերջացնում են: Նրանք վոքսը պատրաստել եյին վոչ սովորական ձևով. մաքրել եյին, աղ ցանել, և փաթաթելով թաց կտորների մեջ, դրել եյին մոխրի մեջ: Յեվ յերկունսն ել անվերջ գովասանքներով, վոչնչացնում եյին կիսահում միսը:

— Առանձնապես համեղ ե սալամըր,— հիանում ե Կոլյան, ծնոտները յեռանդով աշխատեցնելով:

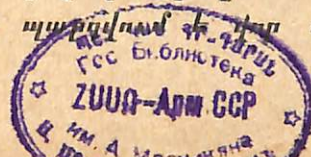
— Հենց դրա համար ել նրանց կյանքը բանի պետք չե, արցունք ե միայն:

— Յես չեմ հասկանում, թե ինչո՞ւ յե արցունք:

Մաքսիմիչը կրծոտեց վերջին վոսկորը, զցեց ջուրը և հագուստի թևով շրթունքները սրբեց:

— Պետք ե յերեսը խաչակնքել, բայց մոռացել եմ, թե վո՞ր ձեռքով են անում այդ: Հեղափոխությունից դեսը չեմ աղոթել: Այն: Իսկ սալամքների մասին ինքդ դատիք: Ինչ կյանք ունին: Յուրաքանչյուր բոպե դողա ու շուրջը նայիր վոր բազելի ձանկը չընկնես: Իսկ ձմեռը: Չե վոր խեղճը հանդիստ քնելու տեղ չունի: Սալամըր սիրում ե սառնամանիքի ժամանակ թաղվել ձյունի մեջ: Իսկ աղվեսը հենց դրան ե սպասում: Նրա վոսկորները ճարպիկ անպիտանի ատամների տակ կճռճռան: Յեթե յեղենուտի մեջ պահվի, կզաքիսը աղվեսից հետ չի մնա: Իսկ ամենամեծ չարիքը մարդն ե: Սալամըր միշտ պետք ե պատրաստ լինի: Հենց վոր մի փոքր շրջյուն լսի, պետք ե ըստուղի՝ ձեռքին հրացանը բռնած մարդ հո չի գալիս: Բացի այդ տարրերինակ բնավորություն ունի, մենակ մնալ չի սիրում: Մի ուրիշի յերգը լսելով, վազում ե ընկերոջ մոտ գետնի վրայով, կամ թռչում ե ու ձայն տալիս: Իսկ այդ ժամանակ պարզվում ե, որ դա իսկական պրոփո-

60/33-67

կացիա յե. նրան գրավելու համար, վորսորդը նվագում եւ Ուրեմն մահ: Առաւօտայան տեսար ինչպես եր: Յեա կարծում եմ, վոր աշխարհիս բոլոր սալամբները պետք ե վազնչանան, այլ կերպ չի կարող լինել: Բոլորն ել նրանց չափազանց շատ են սիրում:

— Թեյամանն աղմկեց: Մաքսիմիչն զգուշությամբ թեյամանը իջեցրեց և մեջը թեյ գցեց:

Տղան մտադբաղ եր, ինչ վոր անհարմարություն եր զգում:

— Բա ինչո՞ւ յենք սպանում սալամբներին,—հարցրեց նա հանդիմանական ձայնով:

— Մենք, բարեկամս, դրանում մեղավոր չենք: Իսկ դու ասա, ինչո՞ւ սալամբի միսն այնքան համեղ ե: Ուրեմն, այստեղ մեղքն աստծունն ե, կամ ձեր կոմիտիտական լեզվով ասած՝ բնությունն ե մեղավոր: Յեթե նա փայտոջլի նման հոտած լիներ, ո՞վ ձեռք կտար:

— Ճիշտ ե, Մաքսիմիչ, մենք այստեղ մեղք չունենք,— ուրախացավ յերիտասարդ վորսորդը:

Լճի մյուս կողմում, հեռվում կռնչում ե մի բաղ: Կոլյան բերանն այրելով խմում ե թեյը և նայում հարևան հողաթմբերին, վորտեղ ինչ վոր մեկը խշխշացնում եր չոր տերևները: Մաքսիմիչը, մի զույգ մեծ գավաթ դատարկելուց հետո, ինքնագոհությամբ շոյում ե իր փորը:

— Ամբողջ գիշերվա համար տաքություն հավաքեցի: Հետո, սեփական արտադրության գլանակ ծխելով, պատմում ե.

— Կորած տեղ ե սա: Այստեղ ընկնողը՝ թե անասուն, թե մարդ, յեթե անփորձ ե, կկործանվի, վորովհետեւ ճահճուտ ե: Տեղ-տեղ ձողը չի հասնում հատակին: Սատանի վորջից նույնիսկ վորսորդներն ել են վախենում: Նախանցյալ տարի այստեղ մեկը կորավ:

Կոլյան գլուխը թափահարեց:

— Ի՞նչպես կորավ:

— Շատ պարզ: Յեկավ այստեղ, իսկ դուրս գալ չըկարողացավ, խրվեց: Հենց այս ժամանակ եր, աշնանը: Իսկ գեկտեմբերին, յերբ արդեն ամեն ինչ սառել եր, մի ուրիշ վորսորդ գտավ նրան: Գնում ե յեղել կզաքիսի հետքերով: Տեսնում ե ձյունի միջից մի մարդու գլուխ ե ցցված, ամբողջովին կրծոտված: Ատամները բաց, աչքերի փոխարեն՝ փոսեր: Ել յետ չնայելով, վորսորդը տուն ե փախել: Հետո մարդիկ են յեկել, մեռելին հանել: Մարմինը վնասված չեր. ցուրտ ժամանակ եր, դեռ չեր նեխվել:

Կոլյան այժմ գիտե, թե ի՞նչ ե Սատանի վորջը: Նա նույնիսկ մասամբ իր վրա փորձել ե նրա ազդեցությունը: Յերթասարգի յերեվակայության մեջ պատկերանում ե այս վայրի և ճահճուտային խորքերում միայնակ վորսորդի կործանման մռայլ պատկերը: Նա ցնցվում ե ահից:

Շինծու անտառներությամբ նա դիմում ե Մաքսիմիչին.

— Այդ ինչպե՞ս ե, վոր չի կարողացել դուրս գալ: Դեռ ինքն ել վորսորդ ե:

— Տեսնում եմ, վոր դու շատ քաջ ես, իսկ յեթե քեզ մենակ թողնեմ, ի՞նչ կանես: Փորձիր դուրս գալ:

Կոլյան հարցասիրաբար նայում եր իր բարեկամին:

— Այդպիսի բան դու չես անի:

Մաքսիմիչը ծիծաղում ե:

Խորուկը հանգչելու վրա յե Կուշտ ուտելուց և թեյ խմելուց հետո, ծուլանում են ձեռք մեկնել և կրակի վրա ցախ դնել: Առանց կրակի յել տաք ե: Լուռ են: Կոլյան, լաստենիների միջով նայում ե յերկնքին: Ծյուղերի ժանեկային գործվածքի մեջ պսպղում են աստղերը, կարծես իրենք ծառերը ծաղկել են վոսկե պեպենների պես: Բայց յեթե ցած ես նայում, անլույս խավարի մեջ, սարսափն ե ազգում: Յերբեմն ինչ վոր մի բան կլկում ե ջրի մեջ:

Ինչ վոր մի տեղ կորած յերեխայի նման լալիս ե բուն։
Յեվ նորից չարագուշակ լուծթուն։ Նույնրակ լսվում ե,
թե ինչպես ե քնած Սատանի վորջը. խորքից, ինչպես

Այդ ինչպես ե, վոր չի կարողացել դուրս գալ.
դեռ ինքն ել վորսորդ ե.

խմորը տաշտում, հառաչում ե ճահճուտը, ճահճի հոտ ար-
ձակելով։

Մաքսիմիչը ծուլությամբ շարունակում ե։

— Ասում են, հին ժամանակ այստեղ մի քահանա յե-
լսեղդվել։ Այն ժամանակից այս վայրը Սատանի վորջ նե-
կոչել։ Քահանան թե վորս անել եր սիրում ե թե՛ խմել։
Մեկ որ մտածել ե վորսի գալ այստեղ, Հետը վերցրել ե
անտառապահին։ Նա նախազգուշացնում ե յեղել, վոր
ճահճուտը չմտնի, բայց քահանան չի լսել։ Հետո անտա-
ռապահը յերկար ժամանակ կանչել ե նրան, բայց պա-
տասխան չի ստացել։ Ուրեմն խեղդվել ե։ Ասում են մինչե-
այժմ ել կենդանի յե, միայն ամբողջովին ծածկվել ե
տիղմով։

— Ո՞վ,—հարցրեց կույան։

— Քահանան։

Տղան անվստահորեն նայում ե հասակավոր վորսոր-
դին։

— Ինչպես կարող ե ջրահեղձը կենդանի լինել։

Մաքսիմիչը մռայլորեն բացատրում ե.

— Վորովհետե քահանա յե, վոչ թե մեզ նման մարդ։
Նա չպետք ե վորսի գնար, իսկ նա գնացել ե։ Դրա հա-
մար ել այժմ տանջվում ե իբրև պատիժ։ Հասկացանք։ Ա-
սում են, վոր զիշերները, ուղիղ ժամի տասերկուսին,
սատանան բռնում ե նրա բաշից ու քաշում ե լճի վրա-
յով։ Դժբախտաբար քահանան խմած լինելով, մեռացել ե
խաչը վերցնել։ Յեվ վորպեսզի չկարողանա աղոթք անել,
սատանան նրա լեզուն պոկել ե։ Հիմա նորին արժանա-
պատվությունը միայն բառաչել ե կարողանում, ինչպես
յերկար սոված մնալուց հետո, իսկ սատանայի համար
այդ բանը ծիծաղելի յե։ Այդպես ել սատանան ծաղրում
ե նրան։

— Ելի դուրս տուր,—քննադատորեն նկատում ե.

Կոլյան, զգալով սակայն, վոր մեջքով յառսուռ է անցնում:—Այդպես յերբեք չի լինում:

Մաքսիմիչը հառաչում է:

— Չգիտեմ, լինում է, թե վոր: Մարդիկ ասում են: Իսկ յես ինչպես գնել եմ, այնպես ել վաճառում եմ:

Տարորինակ է. Մոսկվայում տղան յերբեք սատանաների մասին չեր մտածում: Թե դպրոցում, թե հայրն ու մայրը ասում են, վոր սատանաներին, ինչպես և աստծուն, քահանաներն են հորինել, ժողովրդին վախեցնելու համար: Իսկ այստեղ, չգիտե թե ինչու, յերկյուղալի յե: Ահում է անհասկանալի տագնապը, լարվում են շղերը:

Խարույկը մարել էր, միայն կրակն էր մարմրում: Կոլյան, վտտի կանգնելով, յերկչոտ նայում է լճին և աստղերով ծածկված սև անդունդից բացի, վոչինչ չէ տեսնում: Շուրջը խոնավ և անթափանցելի խավարն է: Բայց թվում է, թե դիմազուրկ մի վոմն թափնվել է ճահճի մեջ և սպասում է...

Հանկարծ շուրը ծփաց, կարծեք մարդ շրմփաց մեջը: Տղան յերկյուղի մութ ալիքով կլանված, յետ թռալ, նըստեց, կծկվեց: Ինչ վոր ահռելի ճնշող բան էր կախվել նրա վրա: Ահա այս րոպեյին նա կլսի յերկու հրեշների թըրպըրտոցը. մեկը, վոր պատած է տիղմով, ուժգին կբառաչի, իսկ մյուսը, յեղջերավորը ու փրչոտը, պինդ կխրխնջա, կծիծաղի...

Չգուշությամբ, ինչպես դող, նա խեթ-խեթ նայեց Մաքսիմիչին: Հեգնական ժպիտը մի փոսիկով նրա կոթ դեմքը բաժանել էր յերկու մասի: Տղան անհարմար զգաց:

— Գիտեա ինչ, Մաքսիմիչ,—ասաց Կոլյան մի ուրիշ ձայնով:

— Ի՞նչ:

— Արի խարույկի վրա ելի ցախ ավելացնենք, թե չե ինչ վոր ցուրտ է:

— Այդ ել բան է:

Մաքսիմիչը կրակը փչեց: Իսկ յերբ խարույկն ուրախ բոցավառվեց, նա ավելացրեց.

— Սատանաների ու քահանայի մասին մարդիկ իդուր են խոսում: Յես այս հողակույտի վրա քանի անգամ գիշերել եմ, վոչինչ չեմ լսել:

— Յես ել կարծում եմ, վոր իդուր է,—ուրախությամբ համաձայնեց յերիտասարդ վորսորդը:— Հիմարություն է, ուրիշ վոչինչ:

Մաքսիմիչը դիմում է Կոլյային.

— Այ թե ինչ, բարեկամս. լավ կլիներ Մոսկվայում ինձ համար թույն ճարեյիր: Ստրիխնին է կոչվում:

— Ինչի՞ համար:

— Գալլեր ու աղվեսներ վոչնչացնելու համար: Շատ են բազմացել այդ գազանները: Ստրիխնին վոր ունենամ, խրճիթ կսարքեմ ինձ համար, թե չե յեղածը բոլորովին փլվում է:

— Կճարեմ, Մաքսիմիչ, անպայման կճարեմ, Մոսկվա հասնելուն պես կգնամ Մարիա Ֆյոդորովնայի մոտ: Բըժիշկը յերեւի ստրիխնին կունենա: Իսկ արջերին չի՞ կառելի ստրիխնիով սպանել:

— Ձե, արջը չի հրապուրվում. նա միայն այն կենդանիներին է ուտում, վորոնց ինքն է սպանում: Խորամանկ է անպիտանը:

Մի քիչ լռելուց հետո, Մաքսիմիչը պատմում է.

— Չվարձալի կենդանի յե արջը: Մեր մեղվանոցում մի դեպք է պատահել: Այդ մեղվանոցն անտառումն էր գտնվում: Մի անգամ մեղվաբույժը զարթնում է: Լուսաբաց էր, համարյա ամեն ինչ յերևում էր: Նայում է լուսամուտից և ի՞նչ, մեղվանոցում կատակերգութուն է կատարվում: Արջն արդեն յերկու փեթակի հետ հաշիվ է

տեսել: Յեւ հեռանում ե: Վոչ: Նրան խաղալ ե հարկավոր: Իսկ արջը չերիտասարդ չեր, 12 փութ կլիներ...

— Իսկ ինչպէս եր նա խաղում, — անհամբերությամբ հարցրեց Կոլյան:

— Խելքը կարել եր. կանգնել եր յետևի թաթերի վրա, առջևի թաթերով բռնում եր ծառի հաստ ճուղից, յետևի վոտները կուչ ածում ե սկսում ե ճոճվել: Զվարճանում եր: Ինքնագոհությամբ խոթխոթացնում եր: Իսկ այն մեղվաբույժը ուժեղ տղամարդ եր, իսկ բնավորությամբ՝ վառու: Փոքրիկ զայրութից աչքերը լցվում եին արյունով, ե պատրաստ եր սատանալի դեմ կովի դուրս գալ: Իսկ այս գեպքում առավել ես զայրացավ. վերցրեց լծակը ու կամաց, անսկստելի կերպով գնաց արջի կողմը: Հենց վոր արջն սկսեց ճոճել, մեղվաբույժն աղաղակեց ու ամբողջ ուժով խփեց վոդնաշարին: Արջը թրմմի՝ գետնի վրա: Ու սկսեց թավալվել մեղվանոցում. փեթակների կեսը վայր գցեց: Այնպես եր վրոնում, վոր անտառը դողում եր, արյունալուծ եր սկսվել, վոնց վոր հրշեջ խողովակից: Մեղվաբույժն ուղքի լեկավ՝ վախեցավ: Ահա, մտածում ե, — արջը վրաս կհարձակվի: Զվարթ վոտները ծալվեցին՝ նստեց, ու ինքն ել սկսեց գոռալ:

— Ոգնեցե՛ք:

Սատանի վորջում տարածվեց տղայի ծիծաղը.

— Իսկ հետո խնչ, — հարցրեց Կոլյան:

— Արջը սատկեց, ուրիշ վոչինչ: Տեղն ու տեղը սատկեց: Նրա ուժը շատ ե, ինչքան ուզես, բայց սիրտը թուլ ե: Վախին չգիմացավ:

— Իսկ մեղվաբույժը:

— Այդ տեսակետից մարդն ավելի դիմացկուն ե: Լավացավ:

Նորից Կոլյան ուրախ քրքջաց:

— Ինչ հետաքրքրական ե: Այ թե ճոճվեց արջը հա: Ելի մի բան պատմիր, Մաքսիմիչ:

Յերկու բարեկամ, կրակի մոտ նստած, շարունակում են զրուցել: Ասենք, ավելի շատ հասակավոր վորսորդն եր պատմում, իսկ չերիտասարդը միայն անկուշտ ազահությամբ լսում եր նրան: Կոլյայի համար այժմ Մաքսիմիչից սիրելի մարդ չկար ոչխարհում: Նա, այդ մարդը, բոլոր գրքերից հետաքրքրական եր:

— Ռուսաստանի վոր մասումն ել վոր լինեմ, անպայման պետք ե վորսի գնամ: Մի անգամ ապրում եյի Լեհաստանում: Դա պատերազմի ժամանակ եր: Մտածեցի, հրացան առած գնամ, ման գամ: Վայրը մերթ անտառ եր, մերթ դաշտ: Մտենում եմ մի ձորի. տեսնեմ՝ թփի յետևից վայրի այծ ե քարձրանում: Նշան բռնեցի, թրակ, իսկույն գլորվեց: Ուրախացա: Մոտեցա ե ինչ եմ տեսնում. այծը յերկու ուլիկ ունի, բոլորովին մատղաշ, սիրունիկ, վոտները յերկար ու բարակ մոմի նման: Աչքերը խոշոր ու թուխ: Այնպես խղճալի եյին նայում ինձ, կարծես իսկույն արցունք պիտի թափեն. մեռած մորից ել չեն հեռանում. դեռ հիմար են, վտանգը չեն զգում. սիրտս ճովեց: Այժն առա ուսիս ե հայդս տուն: Ձագերն ել հետևեցին ինձ: Գալիս են ու մկկում, կարծես լալիս են: Մորը վոր ցած եմ դնում, սեղմվում են նրան, գլուխները վորին են դնում... նայել չեմ կարողանում, արցունքը խեղդում ե: Իսկ սպանել — միթե ձեռքս կբարձրանար նրանց վրա: Շատ դժբախտ ուլիկներ եյին: Կը հավատամ ամբողջ ճանապարհին շատ հուզված եյի. կարծես հարազատ յերեխաներս եյին վազում յետևիցս: Այդ պիտով բե ի նրանց տուն...

Կոլյան արագ թարթում եր իր խոնավ աչքերը. շրջվեց գեպի լճի կողմը. նայում եր գետի սև մակերևույթին ու վոչինչ չեր տեսնում: Ինչ վոր մի բան կոկորդը խեղդում եր. ե միայն մի քանի բույս անցնելուց հետո, դողդոջուն ձայնով հարցրեց.

— Իսկ ի՞նչ յեղան ուղիկները:

— Վաշտապետին նվիրեցի: Մոսկվա տարան: Յերթ-տասարդ վորսորդը պառկեց մեջքի վրա և դեռ յերկար ժամանակ պատմութիւններ եր լսում: Հետո ծանրացած կոպերն իջան: Փորձեց բարձրացնել, չկարողացավ: Միայն դգաց, վոր կարծես ինքը հալչում ե, ինչպես ամպիկը տաք արկից:

Գիշերը գունատւում եր, հետզհետե հանգչում եյին աստղերը: Ծառերի ուրվագծերն ավելի պարզվում եյին:

— Եյ, վեր կաց: Լսում ես, թե վոչ,—արթնացնում եր իր բարեկամին Մաքսիմիչը:

Կոլյան հանկարծ սկսում ե հեծկտալ:

— Պետք չե այժին սպանել, պետք չե...

Նստելուց հետո յերկար ժամանակ տրորում ե աչքե-րը, չի կարողանում ուշքի գալ:

Մաքսիմիչը վերցնում ե ջրով լիքը թեյամանը և հա-մոզում.

— Յերեսդ ջրով շփիւր, յեղբայր, հիմա պիտի սկսենք կրակել:

— Կրակել:

Կոլյան արագ վեր թռավ և արագ լվացվեց:

Սատանի վորջը թեթե մառախուղ ե պատել: Սառն-ոդում հեռվից պարզ լսվում եր բազի կոնչոցը: Զով եր: Մըսում են: Վորսորդները հանում են պայտսակներից պահեստի փամփուշտները:

— Ապա լսիր,—հանկարծ լարեց լսողութիւնը Մաք-սիմիչը:

Լավեց թևերի շարշուռն: Վերադառնում եյին գիշե-րային խնձոյքից ավելի անհանգիստ բաղերը: Տասը բա-զից բազկացած մի խումբ եր դա: Կտրուկ շրջադարձ և ընկնում են լճի վրա ուղիղ վորսորդների առաջ: Թռչուն-ները ձուլվում են գորշ մթության հետ, համարյա չեն

յերևում, միայն մոտավոր նշան ե հնարավոր բռնել: Հո-գակույտից յերկար կրակչա լեզու փալլատակեց և գոռո-ցով պալթեցրեց նախառավոտյան լուութիւնը:

Նրանց ախանջները զրնգաց: Զրում թփրտում ե բա-զը: Կոլյան դեռ չեր դատարկել հրացանը, բայց ուրախ ճշում եր.

— Պատրաստ ե:

Մի քանի բոպեյից դարձյալ մի յերամ ե իջնում:

Նորից կրակոց, և նորից թփրտում են ջրի վրա մեռ-նող վորսի թևերը:

— Այդ յես սպանեցի,—զրգոված գոչում ե Կոլյան:

— Աչքդ շատ լավ ե աշխատում,—պատասխանում ե Մաքսիմիչը:—Միայն, այ թե ինչ. քանի վոր դու հողա-կույտի ձախ կողմումն ես նստած, ձախ կողմից յեկողնե-րին կրակիր, իսկ յես աջակողմյաններին կկրակեմ: Այլա-պես մենք կարող ենք մի բադին յերկու դնդակ խփել:

Վորքան մոտենում եր լուսաբացը, աչքան շատա-նում եր յեկող բադերի քանակը: Իջնում են լճի վրա յե-րեք-յերեք, չորս-չորս հատ, յերբեմն և տասը միանգամից: Հիմա արդեն նրանց կարելի յե տեսնել ջրի վրա: Վոր-սորդները հազիվ են կարողանում լցնել հրացանները: Կրակում են համազարկով նստած բադերին, մի քանիսը սկսում են թփրտալ ջրում, ջրակաթիլներ բարձրացնելով: Մնացածները սարսափահար վեր են թռչում, շտապ թա-փահարում են թևերը, ձգում յերկար վզերը: Բարձրանում են համարյա ուղղաձիգ, միայն թե շուտով բարձրանան անտառի վրա և փախչեն, կտրելով ողն ուղիղ գծով, հե-ռանան սարսափելի վորոտից: Սակայն նորից յերկու կրա-կոց ե լսվում և մահը խլում ե յերամից դարձյալ մի զույգ բադ: Յերևում ե, թե ինչպես ե վայր իջնում մեկը, անհեթեթաբար գլխիկոնծի տալով, իսկ նրա յետևից, քրք-քրքոված փաթեթի նման ընկնում ե մյուսը:

— Մաքսիմիչ, տեսա՞ր, թե վոնց վեր գցեցի:

— Հավանություն եմ տալիս:

Կոյյան տաքացել է: Տաս տարեկան հասակից նա հրացան է բռնում, բայց այսպիսի վորսի առաջին անգամն է դուրս յեկել: Հրացանի փողը տաքացել է, ինքը, սողան նուճապես տաքացել է և պատրաստ է հազուստը հանելու:

Բաղերի վողջ վողբերգությունը կայանում է նրանում, վոր կերակրվելու գնալիս մեծ յերամներով են հեռանում, համարյա բոլորը միասին, իսկ վերադառնում են մաս-մաս, մի քանի հատ: Վորսորդները այդ իմանալով կոտորած եյին կազմակերպել: Արդեն հալվել եր գիշերը, ուրախ կարմրել եյին ծառերի գլուխները, իսկ հրացանների վորոտը դեռ շարունակվում եր: Անտառը դղրդալի արձագանքում եր: Սատանի վորջի վրա վառողի ծխի ամպ է կանգնած: Այն ժամանակ, յերբ մայր բաղերից վոմանք կրակոցներից խլացած բարձրանում են լճից, մյուսները, չկասկածելով սարսափելի դարանակալության մասին, իջնում են ջրի վրա: Ողում, լճի վերևը, կարծես ճախրում է թռչունների յերամը: Կարելի չե անվրեպ սպանել նրանց, քնորովի:

Արևը ծագելուց հետո յեկող բաղերի թիվը պակասեց: Մաքսիմիչը հայտարարեց.

— Յես միտցն յերկու փամփուշտ ունեմ:

— Յես ել արդեն վերջիններն եմ բանեցնում:

— Ուրեմն վերջացնելու ժամանակն է: Թողնենք աման համար:

Նախաճաշեցին:

Մաքսիմիչը վերցրեց կացինը, շուրջը նայեց:

— Հարկավոր է վորսը հավաքել. դեռ շատ գործ ունենք:

Նա իջնում է հողակույտից և, մեծ սլառ յտ անելով, մոտենում է լճին, մյուս ծալքից: Այնտեղ, փոքր ծոցի

մոտ ջրի մակերևույթը մարտը է, խոտ չկա: Յերկար ժամանակ լսվում է կացնի ձայնը:

Լճի վերևը, ճախրելով ու սավառնելով բաղենք եյին

Յերկար ձուլը ձեռքին նա կանգնած եր լաստի վրա... անցնում: Նրանք ազահաբար նայում եյին սպանված վորսին, վախենալով խորշում աշխատող վորսորդից: Նրան-

ցից միայն մեկը համարձակվեց ցած իջնել: Կոլյան բարձրացրեց հրացանը: Իսկ յերբ կրակոց լսվեց, բազեն, կարծես զիպչելով մի անտեսանալի արդելքի, ջարդված, քրքրված, անմտորեն պտտվեց ոգոււմ և ընկավ թփերի մեջ:

— Մեկը պատրաստ ե,— զմայլված գոչեց յերիտասարդ վորսորդը:

— Ո՛վ,— հարցրեց Մաքսիմիչը:

— Բազե:

— Այդ անիրազները, կարծես վարժեցրած լինեն, պտույտ են գալիս աշատեղ, ուզում են բազ գողանալ:

Մի քիչ հետո Կոլյան տեսավ լճի վրա լող տվող վորսորդին: Յերկար ձողը ձեռքին նա կանգնած եր լաստի վրա, վոտաբորիկ, առավոտյան արևով լուսավորված: Վորսը շատ եր, և Մաքսիմիչը, հավաքելով, խենթի նման հրուհրում եր: Հետո ուղղվում եր դեպի հողակույտը, վորտեղից կրակել ելին: (Լաստով շատ մոտենալն անհնարին ե, քանի վոր մարմնահատը խիտ կերպով ծածկել ե ջրի մակերևույթը և խանգարում ե): Նա կանգ եր առնում մոտ յերեք սաժեն հեռավորության վրա և բազերը գցում եր Կոլյային, իսկ նա ուրախանալով հաշվում և հավաքում եր: Ծանրությունից ազատվելով, լաստը նորից գնում ե բեռ հավաքելու:

— Մաքսիմիչ, ութսուն լոթ բազ ենք սպանել,— բարձրաձայն հայտնում ե Կոլյան, վերցնելով վերջին բազերը:

— Հա, լավ ենք ջարդ տվել: Առանց ձիու յուր չենք գնա: Միայն թե ճահճից դուրս տանենք:

Լաստը պահվում ե նույն խորշում, վորտեղից լեկել եր: Լսվում ե թփերի շարշույնը: Մաքսիմիչը վերադառնում ե: Շրջվելով վտանգավոր վայրերից նա ծիծաղում ե ու աղմկում: Մի ձեռքով բռնել ե կացինը, իսկ մյուսով մի գուլշ բազ:

— Տես՜ր, դարձյալ գտա:

— Վորտե՛ղ:

— Թփերում:

Մինչև հողակույտը յեղած տարածությունը կրճատելու նպատակով, վորսորդը վորոշում ե ավելի ուղիղ ճանապարհով գնալ: Նրա առաջ, խոտի վրա ընկած ե վրտած, բորբոսով ծածկված մի ձող: Նա փորձում ե վոտքով՝ հաստ կողմից ամուր ե: Քայլում ե ձողի վրայով, լարախաղացի նման հավասարակշռություն պահպանելով, և ուրախ սուլում ե:

Հանկարծ նրա վոտքի տակ ձողը չրթչրթում ե: Մաքսիմիչը մի րոպե իրեն կորցնում ե և աններելի սխալ ե կատարում. յետ դառնալու փոխարեն, նա իրեն ձգում ե դեպի առաջ, յորուտի կողմը: Ծիշտ ե, նա կարողանում ե թփերից բռնվել, բայց յերկու վոտն ել խրվում են: Թրփուտն անհուսալի չե գտնվում և վորսորդի ծանրությունից սկսում ե հետզհետե խորասուզվել: Մինչև հողակույտը մոտ տաս քայլ տարածություն եր մնում: Անյեւանելի գլորություն ստեղծվեց:

Կոլյան լսեց շան հաջոցի նման ձայն: Իսկ յերբ տեսավ ահից լախացած աչքերը, հասկացավ, վոր ինչ վոր սարսափելի բան ե պատահել: Կանգնել եր, բերանը բացած, թմրած, ծնկները դողդողում ելին:

Սթափվելով, Մաքսիմիչը իսկույն մտածեց, վոր առաջին հերթին հարկավոր ե կացինը հանձնել տղային: Դրանից հետո միայն նրանից ոգնություն հնարավոր կլինե՞ր ստանալ: Այ ձեռքը յետ գցելով վորսորդը նշան բռնեց:

— Զգուշացի՛ր:

Կոլյան, սթափվելով, պահվեց ծառի յետևը:

Կացինն ընկավ ուղիղ հողակույտի վրա:

— Լաստենին կտրի՛ր:

— Վո՛ր:

— Ծայրինը, վորն ինձնից մոտ ե:

— Այո:

— Այո:

Տղան կացինը խրեց ծառի բնի մեջ:

Հաստենու գլուխը շարժվեց:

— Սպասիր, սատանան տանի,— հանկարծ գոչեց Մաքսիմիչը,— Այդ ինչ էս անում: Իմ կողմից կտրիր վոր գեպի ինձ ընկնի լաստենին: Դարձյալ այ թե ինչ, վերցրու գոտիս և քեզ կապիր մյուս ծառից: Թե չէ հողակույտից կընկնես, այն ժամանակ յերկուսս ել կորած ենք:

Հաստենին հողակույտի ուղիղ ծայրին եւ Ծառը կրտքելու համար ստիպված եր կախ ընկնել ճահճուտի վրա:

Մաքսիմիչին պահում էին կողքի վրա ընկած թփերը: Նրանք վոր չլինելին, նա վաղուց անցած կլինեք ճահճուտի խաբուսիկ գորշ-կանաչ մակերևույթի տակ: Իսկ այժմ նա մինչև գոտիատեղն եր խրվել: Բայց նա գգում եր թե ինչպես ճահճուտը շարունակում եր կլանել իրեն, գանգաղ, կարծես հիմվելով վորսորդի տանջանքներից:

Նրա շուրջը չըմպում եր սե հեղուկը, ուռչում ու ճարճքում են բշտկները: Իսկ նրան թվում ե թե մի անհայտ մարդ մրսեցրած ու լցված քթածակերով շնչում ե խորքից փտած հոտ արձակելով: Վոտների վրայով, ցածից գեպի վեր, ցուրտ ե բարձրանում ու շարժում գլխի մազերը: Լուռ ու անտարբեր կանգնած են ծառերը: Միայն ցնցվում ե հողակույտի վրայի լաստենին, այն լաստենին, վորի մոտ կացինը թափահարելով շտապ աշխատում ե կապույտ շապկավոր տղան: Վորսուղը թույլ հույսով նայում եր նրան: Ծառը քիչ թեքվել եր գեպի նրա կողմը և պետք ե ընկնել իրանից մատ մի սաժեն հեռավորության վրա: Իսկ յեթե ավելի մոտ ընկնի: Նա սարսափով յերևակայում եր, թե ինչպես կլսեն գանգին հաստ ճուղերը և ավելի կխրեն իրեն Սատանայի վորջի գարշահոտ խորքերը:

Նա խռպոտ ձայնով դիմում ե ընկերոջը:

— Սպասիր, Կոլյա:

Տղան կանգ առավ կարմրած, քրտնքից թրջված:

— Ի՞նչ ե:

— Յեթե յես մեռնեմ, Սատանայի վորջից դուրս կգաս նույն ճանապարհով, վորով յեկել ենք այստեղ: Ուրիշ ճանապարհ չկա: Միայն նայիր մեր հետքերին, վոր չմոլորվես:

Կոլյան ձեռքերը թափահարեց, լացակամած գոչեց.

— Ձե, չե, Մաքսիմիչ, այդ չի պատահի. յես քեզ կփրկեմ...

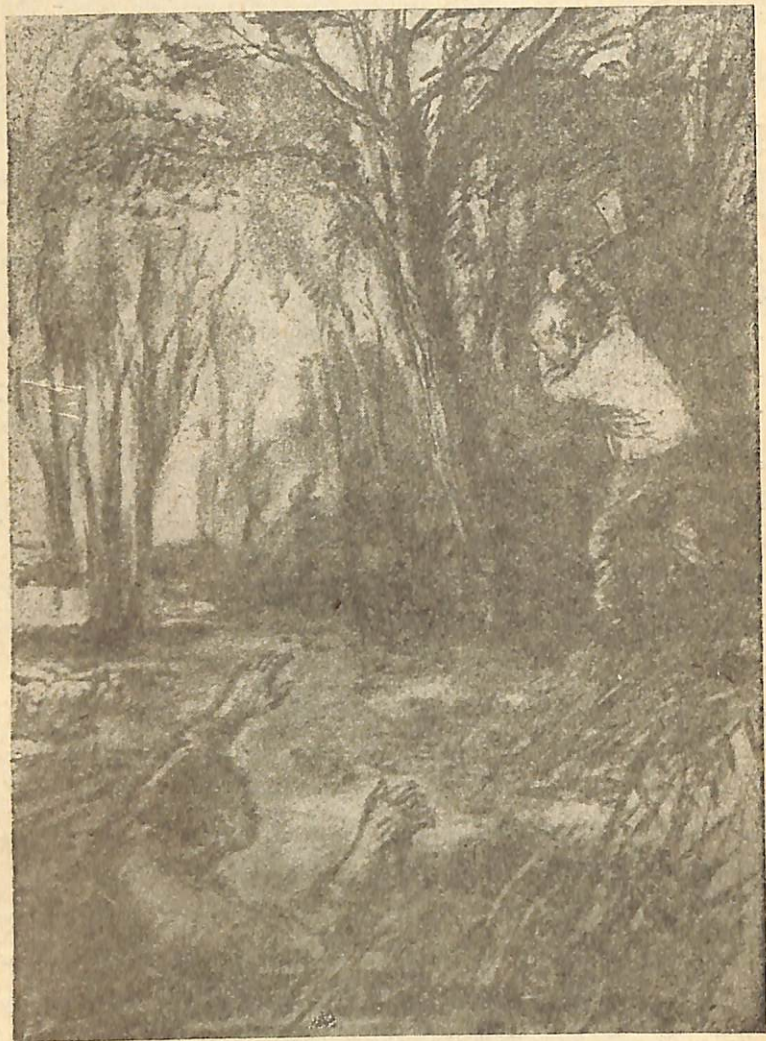
Յերբեմն թռչում գալիս ելին բազերը և վախվածելով պտտվում ելին լճի վերևը, վորտեղ առավոտյան պարզ արջալույսին այնքան անսպասելի կերպով վորոտ ու կայծակ տեղի ունեցավ: Իսկ կացնի ձայնը լսելով նորից հեռանում ելին ինչ վոր տեղ:

Շուգ ե, կարծես տաքացրած բաղնիք լինի: Կոլյայի շապիկը թաց ե, քամել կտրելի յե, իսկ նա անդադար շարունակում ե կտրել: Հաստենին հաստ չեր, բայց վորովհետեւ Կոլյան աշխատանքի սովոր չեր, գործը դանդաղ եր առաջ գնում:

Հոգնած, ինչպես յերիտասարդ քուռակը ուժից վեր վազելուց, նա կանգ առավ, վոր շունչ քաշի: Չորացած կոկորդը խեղդում եր, աչքերը մառախուղ եր պատում, քրտնած աղակու նման: Բայց նայում ե Մաքսիմիչին, վորը շարունակում ե խրվել, և նորից սկսում ե աշխատանքը: Թռչում են թարմ տաշեղները: Կտրել ե բնի կենից ավելին, իսկ լաստենին դեռ չի ընկնում: Գլխում կրցկոտը մտքեր են անցնում: Յեվ խղճում ե կործանվող ընկերոջը, և սարսափում ե իր վիճակից: Ի՞նչպես ե դուրս գալու այստեղից առանց փորձված վորսորդի: Այլևս Մոսկվան չի տեսնելու: Կնստի այս հողակույտին, դերու նրման, և այնքան լաց կլինի, մինչև վոր մեռնի: Իսկ հայրն

ու մայրը կապառն իրեն, բայց այլևս յերբեք չեն տեսնի:

Քիչ եր մնացել, վոր լսասենին ընկնի: Բայց Կոլյան այլևս չէր կարողանում կտրել, խեղդվում եր, կարծես զոր պակաս եր: Անողնական հենվել եր մի այլ ծառի: Կուրծքն արագորեն բարձրանում եր, իսկ ներսում, զըն-

Կտրի՛ր, շուտ կտրի՛ր...

դակահար թռչունի նման բարախում եր սիրտը: Ձեռները դողում եյին: Ականջների մեջ ե մտնում մի խռալոտ ձայն, խառնելով ուղեղը:

— Կտրի՛ր, շուտ կտրի՛ր:

Ճահճուտն սկսել եր խեղդել Մաքսիմիչին, մակերև-վույթի վրա յերևում եյին միայն գլուխն ու ուսերը: Խո-տի միջից յերևում ե սարսափելի դեմքը, բաց առամները, կապտած շրթունքները: Աչքերի սպիտակուցները հիվան-դագին վոլորվում եյին: Շուրջն ամեն ինչ բոսոր գույն եր ստանում, ինչպես գիշերային հրդեհի ժամանակ: Ան-տառի վերևում արևն սկսեց պարել:

— Կոլյա:

Տղան ցնցվեց, կարծես քնից արթնացած, և նորից հոգնածությունը հաղթահարելով շարժեց կացինը:

Լսասենին ճրրթճրթում եր և աղմուկով վաչը ընկավ, կոտրատելով իր և ուրիշ ծառերի ճյուղերը:

Սատանայի վորջը տխրագին տնքաց:

— Շուտ, այստեղ արի...

Կոլյան անվախ վազեց ընկերոջ մոտ: Գոտին ձեռ-քին բռնած, ճահճուտի մեջ ընկնելու վտանգի տակ, նա համարյա վազելով անցավ ծառի բնի վրայով ու կանգ-նեց Մաքսիմիչի դիմացը: Վորսորդը ծածկված եր ծառի ճյուղերի ծայրերով, վորից նա կարողացել եր բռնվել: Ճանդառված յերեսը արյունլիկ եր յեղել: Նա աշխատում եր ձգվել դեպի ծառի բունը, բայց ճահճուտը պինդ բռ-նել եր նրան, իսկ ծառի բեկուն ճյուղերը կոտրատվում եյին:

Տղան արդեն վախ չէր դդում: Ուղեղը պարզությամբ եր աշխատում: Յեւ կրծքում միայն մի զգացում եր բուր-բոքվում՝ շուտով ոգնել ավագ ընկերոջը: Նա գցեց նրան գոտու մի ծալքը, իսկ մյուսից ինքը բռնեց:

— Մաքսիմիչ, բռնի՛ր, պինդ բռնի՛ր:

Կատաղի պայքարն սկսվեց: Տղան, հենվելով ծառի
բնին, քաշում էր վորսորդին դեպի իրեն, իսկ ճահճուտը
նրան բաց չէր թողնում: Փոքր մարդու մարմինը լաստե-
նու վրա ավելի շատ թեքվեց, լարվեց, լցվեց՝ արյունով:
Միայն թե մեջքը չճաքի: Վերջապես Մաքսիմիչին հաջող-
վեց ավելի հաստ ու հուսալի ճյուղից բռնելը: Չգվելով,
նա խիստ լարումից շնչասպառ էր լինում: Դողացող ձեռ-
քերի մաշկի տակ լարերի նման ձգվել էին ջղերը: Մի
քանի ճիգ ևս... Ահա արդեն ազատվել է կուրծքը, դան-
դաղ դուրս է գալիս կաշուն ցեխից: Կոյան ճյուղերի
վրայով մոտեցավ Մաքսիմիչին և գոտին կապեց նրա
մեջքին: Կրկին թեքվելով, շղաձգվեց նա: Աչքերի առաջ
կրակի շրջանակներ էին լողում:

Ճահճուտը բաց թողնելով իր գոհը, ագահաբար ճըփ-
ճըփացնում էր, վորկրամուլ խողի նման: Վորսորդների
միջև յեղած տարածությունը գնալով կարճանում էր:

Ազդալեկելով, նրանց գլխների վերևից անցավ մի
կարմրագույն թռչուն և լճի մյուս կողմն անցնելով, յեք-
կար տնքաց:

— Ո՛հ, — վերջապես շունչ քաշեց Մաքսիմիչը, բարձ-
րանալով լաստենու բնի վրա:

Յերկուսն էլ կպան ծառին, բռնելով նրա ճյուղերից,
և յերկար ժամանակ լուռ մնացին, յնցվելով ծանր շնչո-
ւով:

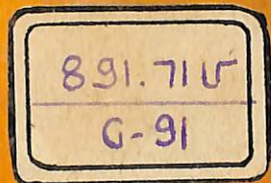
4464

ԳԻՆԸ 70 ԿՈՊ.

15401

807

1
1

А. С. НОВИКОВ-ПРИБОЙ
СРЕДИ ТОПИ
Гиз Арм. ССР, Ереван, 1940 г.